

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ ΣΕ ΜΙΑΝ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Του ΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗ

Τό παρακάτω φιλολογικό σημείωμα τώγραφα υπό τύπον επιστολής πού δῆθεν ἔστειλα σέ φίλο μου Κρητικό. Τό προτίμησα αὐτό γιά νά ξεφύγουν κάπως οἱ ἀναγνώστες μου ἀπ' τή μονοτονία, μά καί γιά νά μπορέσω νά πῶ πιδ ἀνοιχτά καί μέ ἀπλότητα, πράγματα πού δυσκολεύονται νά πείθω μέ τή στερεότυπη καί περιουσιασμένη λεχτικότητα τοῦ φιλολογικοῦ σημειώματος.

Ἀγαπητέ φίλε

Συνηθίζεται τοῦτο τόν καιρό νά ανταλλάσσουν δῶρο μεταξύ τῶν οἱ φίλοι, ἔτσι γιά νά ἐπιβεβαιώνεται τό σίγουρο τῆς φιλίας τῶν. Γ' αὐτό σκέφτηκα κ' ἐγώ νά σοῦ κάνω ἕνα δῶρο πού γιά τήν ἐκλογή του δέν πολυσκοτίστηκε, ἔτσι θά λάβεις δυό βιβλία. Δυό βιβλία σχετικά μέ τό Κα-

ζαντζάκη. Τό ἕνα τῶχει γράψει ὁ ἴδιος κί εἶναι ὁ «Καπετάν Μιχάλης», τό δέ ἄλλο εἶναι «Ὁ ποιητής καί τό ποιήμα τῆς Ὀδύσειας» τοῦ Πρεβελάκη πού ἀναφέρεται λεπτομερικῶς στή ζωή καί στο ἔργο τοῦ Καζαντζάκη μας. Θά μποροῦσα νά σοῦ κανα δῶρο ἄλλα βιβλία, γραμμένα ἀπό συγγραφείς πού σέχουν περισσότερο συγκινήσει, μαγέψει ὅπως λογοῦ χάρη βιβλία τοῦ Ντοστογιέφσκου ἢ τοῦ Βόρναλη. Μά προτίμησα αὐτά γιάτι ὅπως μπορέσα καί κατάλαβα ἀπό μία μας συζήτηση, ἤξερες πολύ λίγο, ἀόριστα, τό μεγάλο μας συγγραφέα. Κί ὄχι γιά τίποτε ἄλλο, μά γιάτι ἔχεις χ ρ ε ο ς ἀν πνευματικός ἄνθρωπος καί σάν ΚΡΗΤΙΚΟΣ νά ξέρεις σίγουρα τί εἶναι Καζαντζάκης. Καί νοιά-

θης βέβαια πόση σημασία δίνουμε ἔμεῖς οἱ Κρητικοί στή λέξη χ ρ ε ο ς. Σημασία πού καμιά ἄλλη φυλή δέν πιστεύω νά δίνει. Εἶναι μέ μία λέξη τό «πιστεύω» μας.

Ἐτσι μέ τό δῶρο μου αὐτό σοῦ δίνεται ἡ εὐκαιρία νά γνωρίσεις κάπως καλύτερα τό συγγραφέα ἐκεῖνον, πού τὰ τριάντα τελευταία χρόνια ὑπῆρξεν ὁ μόνος στήν Ἑλλάδα πού μπόρεσε κι ἔγραψε ρωμαλέα, συνειδητά, γνήσια.

Στόν «Καπετάν Μιχάλη» θά βρεῖς τίς ὠραιότερες καί μεσοτότερες σελίδες πού ἡ γλαφυρή πένα τοῦ Καζαντζάκη ἔγραψε.

Θά βρεῖς περιγραφικότητα μοναδική, θά βρεῖς διανοήματα καί πράξεις δοσμένα μέ πρωτοφανή παραστατικότητα καί τόλμη, Τό κλίμα καί τό

ἔπος τοῦ βιβλίου ἴσως νά σέ παραξενέψουν. Ὅμως νά μή σέ φοβίσουν. Εἶναι τό ἴδιο τό κλίμα, τό αὐστηρό, τό ἀντιρρητικό, πού ἔμεῖς οἱ Κρητικοί ξέρουμε νά ζοῦμε. Τό ἴδιο κλίμα καί ἔπος βρίσκουμε καί στάλλα του βιβλία. Ὅμως πιδ πολύ στόν «Καπετάν Μιχάλη» καί στήν «Ὀδύσεια». Ὅλος ὁ πλοῦτος τῆς κρητικῆς γλώσσας καί σκέψης ἔχει φορμαριστεῖ περίτεχνα στά Καζαντζακικά τεχνικά καλοῦπια. Κί εἶναι κι αὐτό ἕνας λόγος πού κάνει τόν Καζαντζάκη πρῶτο καί μοναδικό.

Στό βιβλίό τώρα τοῦ Πρεβελάκη θά βρεῖς ὅ,τι χρειάζεται νά ξέρεις γιά τόν Καζαντζάκη, καί γιά τό ἔργο τῆς ζωῆς του τήν «Ὀδύσεια». Εἶναι τό πιδ τέλειο καί τό πιδ ἀντικειμενικό βιβλίό πού γράφτηκε ὡς τώρα γιά τόν. Σοῦ δίνει νά γνωρίσεις τόν Καζαντζάκη ἀπ' ὄλες τίς πλευρές, γιάτι ἐπι τριάντα χρόνια μέν διαφέρον τόν γνώρισε καί τόν παρακολούθησε, καί μάλιστα ὁδῶδες του τίς ἐκδήλωσε. Γιά τὸ καί μας τόν περιγρά-

φει τόσο ἀντικειμενικά καί συγκεκριμένα. Ἐτσι πρέπει νά χουμε ἐμπιστοσύνη στό βιβλίό αὐτό τοῦ Πρεβελάκη. Ἴσως σέ μερικά σημεῖα νά θέλει νά μας τόν παρουσιάσει λιγότερο ἀνητή καί ἀντίθετο, πρᾶγμα πού δέν ταιριάζει στίς ἰδέες καί στίς ἀρχές πού θεμελίωσε ὁ Καζαντζάκης. Δέν τό κάνει ὅμως ἀπό ἀγνοία. Σκοπός του εἶναι νά τόν προσαρμόσει, μᾶλλον νά τόν συμφιλώσῃ, μέ τίς κοινότητες, ἀγαπῶνες ἰδέες τῆς κυρίαρχης τάξης. Ἐδῶ φοβοῦμαι πώς ἂν ζοῦσε Ἐ κ ε ἰ ν ο ς θά τόν ἀναθεμάτιζε. Μολαταῦτα τό βιβλίό τοῦ Πρεβελάκη θά μένει μοναδικό καί πρῶτο στήν Καζαντζακική βιβλιογραφία πού κίβλας πῆρε νά ἐξοικονομεῖται *Μετῶν*

Πιστεύω τώρα πώς θά ἐνθουσιαστείς μέ τό δῶρο μου· ὄχι γιάτι πρόκειται γιά βιβλία σπάνια καί μέζωτερικῆ ὀμορφιά, κίως ἐκ τούτου πολυδάπανα, μά γιάτι πρόκειται τά δυό αὐτά βιβλία νά σταθοῦν ἀφορμή νά γνωρίσεις κάπως καλλίτερα τό ἔργο καί τή ζωή

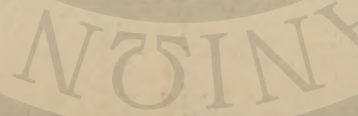
τοῦ πιδ πολυσύνθετου καί πιδ ρωμαλέου Ἑλληνα συγγραφέα τοῦ καιροῦ μας. Ἄν μποροῦσα θά σοῦ κανα δῶρο δι᾽ ἔγραψε ὁ Καζαντζάκης, κί δι᾽ ἔγραψε ὡς τώρα γιά τόν, γιάτι μόνο ἔτσι θά μπορέσεις νά τόν γνωρίσεις πλατύτερα, ξεκάθαρα καί νά τόν ἀγαπήσεις μέ πάθος. Ναι μόνο ἔτσι θά μπορέσει νά τόν γνωρίσει. Κί ἡ πλατιά μάζα πού τόσο τήν συμπάθησε, τήν ὤμνησε. Μά πού νά βρεθοῦν δωρητές; Κεῖνοι πού μποροῦν νά πράξουν κάτι τέτιο εἶναι ὄλοι ἐχθροί του. Τό κράτος, ἡ Ἐκκλησία—ὅπως ξέρεις—κί ἡ δουλόπρητη πνευματικῆ μας ἡγεσία, αὐτά τά χαμαντράκια τοῦ λόγου πού ὀρνιθοσκολλίζουν τὰ χαρτιά, ὄχι μόνο ἀδιαφοροῦν, μά καί μέ κάθε τρόπο ἀγωνίζονται νά μας τόν ξευτελίσουν, νά μας τόν ταπεινώσουν. Προτιμοῦν οἱ κύριοι αὐτοί νά βοηθοῦν, νά συριστοῦν—κι αὐτό τό συριστοῦν εἶναι τό ὀδυνηρότερο—βιβλία «μέ ἱστορίες ὀμοφυλοφιλίας, τριγῶνων—σῶζυγοι καί ἐραστες καί τὰ παρόμοια» ὅπως ὁ

Καζαντζάκης τὰ χαρακτηρίζει, καί πού εἶναι ἡ αἰτία τῆς διαφθορᾶς καί τοῦ ξεπεσμοῦ τοῦ λαοῦ μας. Ἐνῶ ἀντίθετα ἀφήνουν ἀβοήθητα, τὰ παραγνωρίζουν τὰ ἔργα τῆς ἀμόλευτης τέχνης πού ἕνας Ψυχάρης, ἕνας Σικελιανός, ἕνας Κονδυλάκης, ἕνας Παλαμάς ἕνας Βάρναλης κί ἕνας Καζαντζάκης ἔγραψαν, γιά νά ἀναφερθῶ στοὺς νεώτερους.

Μά ἐκεῖνος μολταῦτα—γιά νά ξαναρθοῦμε στόν Καζαντζάκη—ὅπως θά χεις ἀκούσει μάς περιπλοκάμισσε σφιχτά καί μάς ἔσυρε σκλάβους προσκυνητές του μέ τήν ὀμορφιά καί τήν γοητεία τῆς τέχνης του. Κί ὄχι μόνο ἐμάς—κι αὐτό ναι τό πιδ εὐχάριστο—μά καί τοὺς πιδ πολλοὺς λαοῦς. Ἡ τέχνη τοῦ Καζαντζάκη εἶναι γιά μένα—στό λέω καί περηφανεύομαι—ἡ πιδ πρῶτοτύπη καί θαρραλέα. Πρῶτο τυπῆ γιάτι δούλεψε τό λόγο μας λέφτερα καί μέ ἀπαράμιλλη ἔμμεστρία, καί θαρραλέα γιάτι εἶπε πράγματα μᾶσυνήθιστο ὡς τὰ τώρα τρόπο κί ἔμπασε σαυτόν γλώσσικά καί

λαογραφικά στοιχεῖα τοῦ λαοῦ μας περίεργα μά τόσο γοητευτικά, καί δημιουργήσε ἡρώες πού ξεπερνοῦν τὰ ἀνθρώπινα. Ἡρώες μέ δυνατά πάθη μά καί μέ δυνατά προτερήματα, πού τή ζωή δέν τήν ζοῦν παθητικά, μοιρολατρικά. Τό καθετί πού θέλουν δέν τό περιμένουν, μά τρέχουν καί τό καταχτοῦν. Τή νοοτροπία αὐτή τή βρίσκομε πιδ πολύ στόν πρῶτόγονο καί στό σημερινόν ἄνθρωπο. Καί νά γιάτι ὁ Καζαντζάκης εἶναι ὁ συγγραφέας πού ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς μας τόν ἀπασχολεῖ πιδότερο. Ἄν τώρα σέ πιδ ἄλλα σημεῖα τοῦ ἔργου του γυρίζεις στίς περασμένες ἐποχές, τό κάνει αὐτό γιάτι ψάχνει νά βρεῖ μία σίγουρη ἀπάντηση στό ἐρώτημα «τί εἶναι ἄνθρωπος». Τό ἐρώτημα αὐτό, ὅπως θο πρόσέξεις, σκιάζει ὄλες τῆς σελίδες τῶν βιβλίων του, εἶναι κάτι πού τόν τυρανᾷ σ' ἔλη του τήν ζωή. Γιά τὸ καί τόσο πολὺ διάβασε, ταξίδεψε, ἔγραψε. Γιά νά βρεῖ τήν ἀπάντηση (Συνέχεια εἰς τήν 4η σελίδα)

Σημειώματα Φίλου 10-1-60

Ο ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗΣ

(Συνέχεια εκ της 1ης σελίδος)
και να λυτρωθῆ. Με τὴν ἀναζήτηση τώρα αὐτὴ γίνεται ἕνας τέλειος φιλόσοφος τῆς ζωῆς. Ὅμως με ἀνατολίτικη ζωηράδα, παραξενιά καὶ με νιτσεικὴ τρομοχτικότητα.

Πολλοὶ θέλουν νὰ πιστεύουν πὼς ὁ Καζαντζάκης ὑπῆρξε μηδενιστὴς, ἀρνητὴς τῶν πάντων κι' ὡς ἐκ τούτου ἕνας συγγραφέας ποὺ τὴ ζωὴ τὴ νόμιζε ἐπιπόλαιη, ἀσημαντὴ, σκέτη. Μὰ οἱ ἐκόνιοι αὐτοὶ τὸν παραξήγοῦν. Ὁ Καζαντζάκης ὑπῆρξε ἀνήσυχος, ἀνικανοποίητος. Ζητοῦσε, ἤθελε μιὰ ζωὴ πέρα ἀπ' τὸ ἀνθρώπινο. Κι' αὐτὴ ἡ ἀναζήτηση φέρνει ἀναπόφευχτα στὴν ἄρνηση, τὸν μηδενισμό. "Ἔτσι ὁ Καζαντζάκης ἔπαθε ὅ,τι ἔπαθαν κι' οἱ ἐκλεχτοὶ τοῦ δασκαλοῦ. Ὁ Νίτσε καὶ Βούδας.

Τελειώνοντας προσθέτω ἀκόμα καὶ τοῦτο. Ὁ Καζαντζάκης δημιούργησε ἔργα μεγαλόπρεπα, περήφανα. Μὰ καὶ ὑπεράνθρωπα ἀφ' ὧσ' αὐτὰ δεσπόζουν ιδέες ὄχι κοινές ξεφτισμένες, μὰ ιδέες ἀνώτερες, τέλειες, ἀφθαρτες. Ὁ Καζαντζάκης μῆκε στὸ λόγο μας σὰν καταχτητὴς κι' ἔτσι ἔμεινε ὡς τὸ τέλος. Καταχτητὴς ὅμως ποὺ πάνω ἀπ' τὰ εἰρήσια τῶν πολιτειῶν ποὺ σώρισσε ἔχτισε τὴν ἰδανικότερη πολιτεία. Ὅτι παλὴ καὶ ἀχρηστο ποὺ ἔφερε ὡς τὰ τώρα ὁ λόγος μας, ποιητικὸς καὶ πεζός, συντρίφτηκε, ἔσβυσε μπροστὰ στὴν τρομαχτικὴ φλόγα τῆς τέχνης του.

Σὲ χαιρετῶ κι εὐχομαὶ οἱ Καζαντζακικὲς ιδέες ποὺ θὰ σπαρθοῦν μέσα σου νὰ ριζώσουν γερὰ, καρποφόρα!
ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΡΗΓΟΡΑΚΗΣ
Πρωτοχρονιά τοῦ 1960